

Mo'g'ulcha sho'basi va uning shaxobchalarining ilmiy asoslanishi.

Buxoro davlat universiteti

Musiqqa ijrochiligi va madaniyat

kafedra 12-2 vokal 21 guruh talabasi

Shukurov Mahmudjon Tavakkal o'g'li.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mo'g'ulcha sho'basi va uning shaxobchalarining ilmiy o'rganilganlik darajasi haqida batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Mo'g'ulcha, Mo'g'ulchai Buzruk, Mo'g'ulchai Navo, Mo'g'ulchai Dugoh, Mo'g'ulchai Segoh.

Shashmaqom ikkinchi guruh asosiy aytim yo'llaridan yana biri «Mo'g'ulcha» nomi bilan mashhurdir. «Mo'g'ulcha» so'zining kelib chiqishi xususida turli mulohazalar mavjud. Har holda bu atamani Zahiriddin Muhammad Bobur Hindistonda asos solgan va tarixda ko'proq «Buyuk Mo'g'ullar imperiyasi» nomi bilan tanilgan davlat musiqqa madaniyatiga bog'liq holda izohlash haqiqatga yaqin bo'lsa kerak. Chunki Boburiylar sulolasi maqomchilik an'analarini rivojlantirishga doimiy e'tibor bergan va bu borada Turkiston xonliklarida mavjud ijodiy kuchlar bilan yaqin xamkorlik aloqalarida bo'lgan. Bu kabi jarayonlarning natijasi o'laroq Shashmaqom tizimida xind mumtoz musiqqa janri – «Raga» (Rok ko'inishida) nomi bilan birga «Mo'g'ulcha» iborasi ham o'rin olgan bo'lishi mumkin. «Mo'g'ulcha» nomli ashula yo'llari Olti maqomning to'rttasida («Rost» va «Iroq» maqomlaridan tashqari) mavjud bo'lib, quyidagicha nomlanadi:

1. Buzruk maqomida: Mo'g'ulchai Buzruk (yoki Buzruk Mo'g'ulchasi);
2. Navo maqomida: Mo'g'ulchai Navo
3. Dugoh maqomida: Mo'g'ulchai Dugoh
4. Segoh maqomida: Mo'g'ulchai Segoh

«Mo'g'ulcha»larning doyra usuli ham Savtlar kabi 5/4 o'lchov-ritmda bo'lib, nisbatan biroz tezroq sur'atda ijro etiladi. Shuningdek, «Mo'g'ulcha» sho'balari ham

«Talqincha», «Qashqarcha», «Soqiynoma» va «Ufar» nomli shoxobchalariga egadir.

Shuni aytish kerakki, Mo'g'ulcha va Savtlar doyra usullarining tuzilishi, tarkibiy qismlarining nomlanishi va otdosh shoxobchalari bilan birga nisbiy mustaqil turkum hosil qilishi kabilar nuqtai nazaridan ko'pgina o'zaro o'xshashliklarga ega bo'lsa-da, biroq kuy-ohanglari jihatidan anchagina farqlanadi. Zotan Savtlar birinchi guruh sho'balaridan asosan Talqin va Nasr yo'llarining kuy-ohanglariga asoslangani holda, Mo'g'ulchalar ko'proq Saraxbor sho'balariga nazira sifatida ishlangan ashula

yo'llaridir. Bu hol ularning nomida ham o'ziga xos tarzda (masalan, Mo'g'ulchai Buzruk – Saraxbori Buzruk, Mo'g'ulchai Dugoh – Saraxbori Dugoh va h.k.) aks etgan.

Mo'g'ulcha sho'basi xususida. O'zbek va tojik xalqlari og'zaki uslubdagi professional musiqqa merosining salmoqli qismini tashkil etgan maqomlar hozirgi davrda ham o'zining to'la qiymatini saqlagan holda musiqqa musanniflari uchun cheksiz ijod manbai bo'lib xizmat qilmoqda. Shunday ekan, madaniy hayotimizda muhim o'rin tutayotgan maqomlarni har tomonlama tadqiq etish bugungi kun talabidir. Shunisi qvonchliki, mutaxassis olimlarning bu boradagi izlanishlari natijasida maqomlarning turkumlanish qonuniyatlari, ichki rivojlanish xususiyatlari, tarixiy, ijrochilik va boshqa bir qator aspektlari yoritilib beriladi. Shu bilan birga, maqomlarni o'rganishda hali poyoniga yetmagan qator munozarali mavzular mavjuddir.

Shashmaqom Nasr (ashula) bo‘limining ikkinchi guruh sho‘balaridan bo‘lmish “Mo‘g‘ulcha” atamasining kelib chiqishiga oid fikr yuritilgan bo‘lib, chunonchi, “mo‘g‘ulcha” so‘zining “ham mazmunan, ham shaklan o‘zagi” sifatida unga ohangdosh bo‘lgan “nag‘mai mug‘ona” va uning turli shakllari – “mug‘oncha”, “mug‘cha”, “mug‘onacha” so‘zlari keltirib o‘tilgan. Muallif bu so‘zlarning atamaga bevosita aloqador ekanligini mantiqiy mulohazalar orqali ko‘rsatishga harakat qilgan. Ammo, fikrimizcha, maqolada ko‘tarilgan masala haddan ziyod lingvistik nuqtai nazardan yondoshilgan. Garchand maqomlarda uchraydigan turli atamalar etimologiyasini aniqlashda bu uslubning ahamiyati inkor etilmasa-da, biroq bu atamalar jumbog‘i kalavasining uchini topishda maqomlarning o‘z xususiyatlari ham nazardan chetda qolmassligi kerak edi. qolaversa, bu uslub to‘g‘ri xulosa chiqarishda ham muhim ahamiyat kasb etgan bo‘lur edi. buni ayniqsa, maqoladagi “Uzzol” termini misolida ko‘ramiz. Ushbu termin muallif taxmin qilganidek “Uzor”ning buzilgan shakli” bo‘lmay, balki arabcha so‘zdan kelib chiqqan va sakrash, pastga tushish ma‘nolarini anglatadi. Shashmaqomdagi Uzzol nomi bilan bog‘liq qism ifodalaridan biri – undagi kuylarning boshlang‘ich ohanglarida kvarta intervali doirasida pastga yo‘nalgan o‘ziga xos sakrashning mavjudligidadir. Demak, “Uzzol”deganda ma‘lum kuy va kuyning ichki xossasi tushuniladi. Bu haqda taniqli maqomshunos olim, san‘atshunoslik fanlari doktori Ishoq Rajabovning 1963 yili nashr qilingan “Maqomlar masalasiga doir” kitobida tegishli izoh berib o‘tilgan. Hurmatli ustozning maqomlar ustida olib borgan ko‘p yillik amaliy va ilmiy izlanishlari samarasi bo‘lgan bu bebaho manba yuqorida zikr etilgan maqola muallifini qiziqtirayotgan boshqa savollarni ham chuqurroq anglashda yordam bera olishiga aminmiz. Albatta, Inoyat Fayziyevning xalqimiz g‘ururi va bebaho mulki bo‘lib qolgan maqomlarning nazariy muammolariga doir bildirilayotgan samimiy qiziqishi hurmatga sazovordir. Shuning bilan birgalikda, uning yuqorida qayd etilgan maqolasi mutaxassislarning bu borada fikr-mulohazalar bildirishini taqazo etadi. Shu bois, biz quyida Mo‘g‘ulcha sho‘basi xususida o‘ymulohazalarimizni o‘rtaga tashlamoqchimiz. O‘tmishda yaratilgan, bizga ma‘lum bo‘lmagan musiqa risolalarida Mo‘g‘ulcha sho‘basi haqida hech qanday ma‘lumot uchramaydi. Ularda atamaning taxmin qilingan ko‘rinishlari ham hanuzgacha uchragan emas. lekin bizni qiziqtirayotgan masalani ravshanlashtirishda Shashmaqomning ikkinchi guruhidagi asosiy sho‘balaridan yana biri – Savtlar va ularning musiqa istilohidagi tushunchalari ko‘mak beradi. Shu bois, Savt ustida mufassalroq to‘xtab o‘taylik. Lug‘aviy negizi arabchadan kelib chiqqan ushbu Savt termini Shashmaqomga sho‘ba bo‘lib kirguniga qadar musiqa ilmi va amaliyotida turli mazmun kasb etib keldi. Buyuk mutafakkir olimlar – Abu Nasr al-Farobiy va Abu Ali ibn Sino yashagan davrlarda u dastlab ohang, musiqani tashkil etuvchi tovush va umuman, baland-tekisligi aniq bo‘lmagan tovushlarni anglatib kelgan. Taxminan XV asrdan boshlab u muayyan shakl asosida bastalanuvchi ashula yo‘lini ifodalay boshladi. Jumladan, Darvesh Ali Changiyning (XVII asr) musiqaga oid mashhur risolasida shu xildagi Savtlar XV-XVII asrlarda juda ko‘plab ijod etilgani ta‘kidlab o‘tilgan. Bizning taxminimizga bevosita dahldor bo‘lgan Shashmaqomdagi Savtlarning mohiyati esa Ishoq Rajabovning yuqorida nomlangan kitobidagi 221-sahifada sharhlab o‘tilgan. Unga ko‘ra, Savtlarda Sharq klassik she‘riyatida keng qo‘llanilgan

nazirago‘ylik an‘analari o‘z aksini topgan. Chunonchi, Savt – ma‘lum qonun-qoida va muayyan usul asosida birinchi guruh sho‘balariga (asosan, Nasrlarga) aks-sado, ya‘ni javob tariqasida yozilgan yirik hajmli ashula yo‘lidir. U marakab ko‘rinishdagi doira usuliga asoslanadi. Savtning bu kabi tipik xususiyatlari Mo‘g‘ulchalarda ham namoyon bo‘ladi. To‘g‘ri, Mo‘g‘ulchalar ko‘proq Saraxbor sho‘balariga nazira qilingan ashula yo‘llaridir. Shunday

bo'lsa-da, Mo'g'ulcha va Savtlar hamda ularning har biridan kelib chiqadigan bir tartibli Talqincha, Qashqarcha, Soqiynoma va Ufar nomli otdosh shoxobchalari yaratilishida bir umumiy prinsipga bo'ysunganligini ko'ramiz. Muhimi shundaki, sho'balarning bir-birlaridan sezilarli ajralib turishlarida asosiy omillardan bo'lgan doyra usullari ham mazkur ikkala ashula yo'lida bir xildir. Mo'g'ulchalar nota misolida ko'rsatib o'tilgan usulning aynan o'zi ishlatiladi. Faqatgina uni ijro etish sur'atida ma'lum farq bor, xolos: Mo'g'ulchalarda Savtga nisbatan usulni jadalroq ijro etish ko'zda tutiladi. Binobarin, Savt va Mo'g'ulchalar bir-birlaridan prinsipial jihatdan farq etmay, aksincha, monandliklarga moyil. Bu hol ularning negizi bir ekanligi ehtimolini tug'diradi. Demak, taxminga ko'ra, Mo'g'ulcha deganda Savtning, aniqrog'i, uning mo'g'ullar orasida joriy etilgan usuli nazarda tutilgan. Mo'g'ulchadagi "cha" qo'shimchasi esa Savtni mo'g'ulcha yo'sinida ijroetish degan ma'noni bildiradi. Har holda Mo'g'ulcha atamasi Shashmaqomga sho'ba bo'lib qabul qilinishiga qaramay, yaratilgan manbalarda bu terminning uchramasligi ham fikrimizga dalil bo'la oladi, chunki u ilk bora mo'g'ullar orasida mashhur bo'lgan ma'lum ijrochilik usulining Shashmaqomda qo'llanilishi bilan bog'liq holda yuzaga kelgan edi. Musiqa amaliyotida nota yozuvlari qo'llanilmagan va asosan, og'zaki uslubda avloddanavlodga o'tib kelgan maqom va ular sho'balarning ba'zilarini Iroq, Isfahon, Ajam, Qashqarcha kabi mamlakatlar va xalqlar nomi hamda Saqili Islimi, Saqili Sulton kabi atamalarda Saqil qismi variantlarining ijodkorlariga nisbat berilishi qadimdan an'ana bo'lgan. Demak, bu ma'noda Mo'g'ulcha atamasining Shashmaqom sistemasiga qabul qilinishi ham hech qanday istisno bo'lmagan. Biz Mo'g'ulcha iborasining kelib chiqishini tasvirlashga urinib ko'rdik. U ham bo'lsa Mo'g'ulcha atamasi qaysi mo'g'ullarga dahldor ekanligini aniqlash bilan bog'liqdir. Ma'lumki, Chingizxon avlodiga mansub mo'g'ullardan farqli o'laroq, Zahiriddin Muhammad Bobur Hindistonda asos solgan davlat ham tarixda ko'proq "Buyuk mo'g'ullar imperiyasi" nomi bilan tanilgan. Nazarimizda, Shashmaqomdagi sho'baning nomi ana shu "Buyuk mo'g'ullar", ya'ni hozirgi kunda "Buyuk Boburiylar sulolasi" deb yuritila boshlangan davlat madaniyati bilan bog'liq holda

yuzaga kelgan bo'lishi kerak. Birinchidan, Shashmaqom o'z toifasiga yaqin va madaniy hayotda o'ziga o'xshash vazifani bajaruvchi musiqa sistemalari bilan doimiy munosabatda bo'lgan. Jumladan, hindlarda shunday musiqa turi ragadir. Ikkinchi sabab – Shashmaqomning xalq kuylari va ashularining mahalliy an'alarini o'zida mukammal tarzda umumlashtirib kelish xususiyatidan kelib chiqadi. Chunonchi, Shashmaqom XVIII asr o'rtalarida Buxoroda uzil-kesil shakllangan ekan, bunda birgina shaharning musiqa an'alarigina emas, balki umuman, o'zbek va tojik xalqlari musiqasi va uning zamirida Markaziy Osiyoning yirik shaharlarida taraqqiy etib kelgan bastakorlik san'ati hosilasi ham mujassamlashtirilgan edi. Keyinchalik esa XIX asr oxiri XX asr boshlariga kelib, xalq musiqasi ijodiyotida va bastakorlik sohasida jo'sh ura boshlagan yangi jilvalar Shashmaqomning ikkinchi guruh ashula turkumlari tashkil topishida muhim omillardan biri bo'ldi. Ana shu jarayonga Boburiylar musiqa madaniyati ham jalb etilgan bo'lishi ehtimoldan xoli emas. Zero, maqom san'ati, kelib chiqishi Markaziy Osiyodan bo'lgan Boburiylar saroy madaniyatidan o'rin olganligi shubha tug'dirmaydi. Sulola davrida bitilgan musiqa risolalari, boshqa manba va faktorlar bunga dalil bo'la oladi. O'zbek va tojik xalqlari ijtimoiy-tarixiy hayotining badiiy in'ikosi bo'lmish maqomlar o'zga mamlakatda yashay olishi uchun zarur bo'lgan obektiv shart-sharoitlar ham mavjud edi. Bunda Hindistonning o'sha davrlarda sotsial-siyosiy tuzum jihatdan Markaziy Osiyoga o'xshashligi, uning musiqa madaniyati ham monodiya sistemasiga asoslanganligi va unda og'zaki uslubdagi professional san'at qatlami mavjudligi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu

murakkab ijodiy vazifaning hayotga tadbiiq etilishida Boburiylar sulolasining asoschisi, buyuk zakovat sohibi Zahiriddin Muhammad Boburning nodir fazilatlarini hal qiluvchi rol o'ynagan bo'lishi kerak. Yozma manbalardan ma'lum bo'lishicha, Boburning o'zi musiqa san'atiga baland ixlos qo'ygan, hatto o'zi musiqa haqida risola yaratgan ("Risolai musiqiy" nomli bu asar, afsuski, bizgacha yetib kelmagan) hamda Savtlar bastalagan. "Boburnoma" sahifalarida esa o'sha davrning yetuk san'atkorlari va Bobur saroyida xizmat qilgan sozandalar nomi abadiylashtirilgan. Ular orasida Yusuf Ali, Nurilla Tanburchi, Faxriddin Qo'bizchi kabi Markaziy Osiyodan kelgan musiqa ahli nomini uchratish mumkin. Bobur bolaligidanoq qoniga singib ketgan ona yurt taronalarini, shuningdek, o'sha davrlarda Farg'ona vodiysida rivojlana boshlangan maqomchilikdagi mahalliy an'analarni Hindiston muhitida davom ettirilishiga alohida e'tibor bergan bo'lsa ajab emas. Chunki Bobur asos solgan davlatda yashagan Muhammad G'iyosiddin tomonidan yozilgan "G'iyos-al-lug'at" (XVIII asr) qomusiy asarida maqomlarning sho'balari qatorida "Farg'ona" atamasi keltirib o'tiladi. Shunisi qiziqki, Markaziy Osiyoda yaratilgan risola va boshqa manbalarda bunday atama mutlaqo uchramaydi. Bu ham, yuqorida aytib o'tganimizdek, maqomlarga mahalliy an'analar qayerdan kirib kelganligini ko'rsatish maqsadida yangi atama kiritilganligini tasdiqlaydi. Buyuk Boburiylar sulolasi madaniyatida maqomchilik an'anasi davom ettirilgan. Uning aks-sadosi esa Shashmaqomda ham o'z aksini topganligini ikki mamlakat orasida mudom davom etib kelgan yaqin madaniy aloqalar natijasi deb o'ylash ayni haqiqatdir. Darhaqiqat, Hindistonga turli davrlar mobaynida Buxoro, Samarqand, Andijon, Farg'ona, Toshkent singari yirik shaharlardan shoirlar bilan bir qatorda musiqachilar ham borib turganliklarini va, o'z navbatida, O'rta Osiyoning markaziy shaharlariga hindistonlik san'atkorlar tez-tez tashrif buyurib kelganliklarini asoslovchi faktlar oz emas. Shashmaqom sistemasida "Mo'g'ulcha" va "Rok" ("Raga" so'zining turkiycha ifodasi) atamalarining yuzaga kelishi tasodifiy bo'lmagan. Bundan tashqari, fikrimizni quvvatlash uchun Mo'g'ulcha va uning shoxobchalaridagi kuy tuzilishlariga e'tibor beramiz. Ayon bo'ladiki, ular ohanguslub jihatidan Toshkent va Farg'ona vodiysida ashulachilik an'alariga yaqindir. Shunisi xarakterliki, vodiya qadimdan keng qo'llanib kelingan Qashqarcha usullari ham Mo'g'ulcha shoxobchalari qatoridan o'rin olgan bo'lib, bu esa Mo'g'ulchalarning shakllanishida Farg'ona-Toshkent lokal madaniyati ta'siri bo'lganligidan dalolat beradi. Modomiki, Mo'g'ulcha kuy-ohanglari va uning tarkibiy qismlaridagi ayrim usullari asosida vodiyni musiqasiga xos xususiyatlar yotar ekan, bu hol ramziy ma'noda Farg'onadan chiqqan mo'g'ullarga ishora qilingan bo'lishi mumkin, deb o'ylaymiz. Mo'g'ulcha atamasi bilan bog'liq bo'lgan bu jumboq serqirra maqom muammolarining bir ko'rinishidir. Bas, shunday ekan, maqomlarni atroflicha o'rganib borish va uning turli aspektlari ustida izlanishlarni davom ettirish bunday jumboqlarni uzil-kesil hal etib berishni ta'minlaydi. Musiqashunoslarning bu sohadagi izlanishlari natijalarini muntazam nashr etish esa o'z navbatida musiqa shinavandalarining ortib borayotgan qiziqishlarini qondirib borgan bo'lur edi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Kholmuradovna R. U., Obidovna R. M. Social norms, sanctions and personality //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 21-2 (99). – С. 115-118.
2. Рамазонова У. Х., Сайфуллаева О. М. Развитие чувства ритма у детей //Проблемы науки. – 2021. – №. 1 (60). – С. 49-51.
3. Ramazonova U. X., Esanova M. J. An'anaviy xonandalik rivojida maqomlarning o'rni //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 496-501..

4. Ramazanova O. K., qizi Mustaqimova G. G. Formation and Development of National Musical Traditions //european journal of innovation in nonformal education. – 2022. – Т. file:///C:/Users/user/Downloads/Telegram Desktop/Бехруз Болтаев (2).rtf2. – №. 1. – С. 336-339
5. Рамазонова У. Х., Эсанова М. Ж. Подготовка молодых певцов к ансамблевому выступлению //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 88-91.
6. Kholmurodovna U. R. Formation of publicistic performing skills in singing. – 2021.
7. Ramazanova U. H., Muhamadova M. The spiritual impact of traditional sound exercises on the minds of students. – 2022.
8. Ramazanova O. K., Shukurov M. Historical development of status. – 2022.
9. [ВАЖНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАУКЕ ОБ ОСНОВАХ ТЕХНИКИ ПЕНИЯ.](#) Угилой Холмуродовна Рамазанова, Мафтуна Бахадировна Давронова. 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том1Номер 6 Страницы 94-96
10. [ВНЕДРЕНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ВСОЗНАНИИ СТУДЕНТОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ.](#) Угилой Холмуродовна Рамазанова, Малика Курбановна Нематова 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science Том 1 Номер 6 Страницы 97-99
11. Behruz BoltayevHamidovich INTERPRETATION OF THE METHODS OF BUKHARA SHASHMAKOM AND THE FUNDAMENTALS OF MAKOM. *Academia Science Repository*, 4(04), 1063–1066. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/90>
12. BehruzBoltayevHamidovich. (2023). AL-FARABI AND IBN SINA’S CLASSIFICATION OF THE FOUNDATIONS OF THE THEORY OF "IYKUT" METHODS IN ORIENTAL MUSIC EDUCATION. *Academia Science Repository*, 4(04), 102–104. Retrieved from <http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/414>
13. Boltayev B. H. The content and methodology of the process of establishing the voice of students in singing //МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКАИТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯИПРАКТИКА. – 2024. – Т. 2. – №. 2. – С. 179-188.
14. Boltayev B. H. Buxoroshashmaqomidoyrausullariijrolaritalqini //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 67-74.
15. Boltayev B. H. O ‘ZBEK MILLIY QO ‘SHIQCHILIGINING QADR TOPISH XUSUSIYATLARI //Journal of Universal Science Research. – 2023. – Т. 1. – №. 12. – С. 312-318.
16. Samieva M. BUKHARA PERFORMANCE METHOD A FACTOR FOR DEVELOPING THE MORAL QUALITIES OF ADOLESCENT STUDENTS //" ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2022. – С. 191-194.
17. Samiyeva M. A., Ramazonov A. V. O ‘ZBEK MUMTOZ MUSIQASI-O’QUVCHILAR QIZIQISHINI SHAKLLANTIRISH OMILI //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 31-36.
18. Azimovna S. M. et al. THE BUKHARA PERFORMANCE STYLE IS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF MORAL QUALITIES OF TEENAGERS //Zeta Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 04. – С. 1067-1071.
19. Мустафоев Б. И., Самиева М. А. БУХАРСКИЕ ДРЕВНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ГРУППЫ-СРЕДСТВО ОБРАЗОВАНИЯ //European Science. – 2021. – №. 2. – С. 26-28.

20. Ortiqov, E. . (2023). Musiqa Madaniyati Ta'limida Musiqiy Savodxonlik Faoliyatini Tutgan O'rni. *International Conference on Multidimensional Research and Innovative Technological Analyses*, 106–112. Retrieved from <https://conferenceseries.info/index.php/ICMRITA/article/view/835>
21. [Взгляды восточных мыслителей на узбекскую народную музыку](#). УХ Рамазонава - Multidisciplinary Journal of Science and Technology, 2023
22. [O'ZBEK MUMTOZ MUSIQASIDA SHASHMAQOMNING O'RNI VA ANAMIYATI](#)
O Farangiz - TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY ..., 2022
23. [Важность использования инновационных технологий в науке об основах техники пения](#). Угиллой Холмуродовна Рамазанова, Мафтуна Бахадировна Давронова 2023/12/15 International conference on multidisciplinary science 1 694-96
24. [Внедрение и применение инновационных технологий в восприятии студентов в образовательном процессе](#). УХ Рамазанова, МК Нематова - International conference on multidisciplinary science, 2023
25. [Преподавание ответвлений шашмакома на уроках традиционного пения как педагогическая проблема](#). УХ Рамазанова, МД Эсанова - International conference on multidisciplinary science, 2023
26. Ражабов Тухтасин Ибодович, Ибодов Уктам Расулович ОБЕСПЕЧЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ В ОБУЧЕНИИ ПЕСНЯМ БУХАРСКОГО ДЕТСКОГО ФОЛЬКЛОРА НА УРОКАХ МУЗЫКИ // Вестник науки и образования. 2020. №21-2 (99). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obespechenie-natsionalnogo-naslediya-v-obuchenii-pesnyam-buharskogo-detskogo-folklor-na-urokah-muzyki> (дата обращения: 26.10.2023).
27. Rajabov T. I., Ibodov O. R. O'zbek Xalq Musiqa Merosda O'quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi // IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2021. – Т. 1. – №. 6. – С. 139-145.
28. Ortiqov O. R. MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) // Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.
29. Ortiqov O. R. MA'NAVIY-MA'RIFIY ISHLAR JARAYONIDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI (OLIIY TA'LIM MUSSASALARI MISOLIDA) // Экономика и социум. – 2022. – №. 3-2 (94). – С. 1130-1135.
30. БОЛТАЕВ Б. Х. ПРОБЛЕМЫ НАУКИ // ПРОБЛЕМЫ НАУКИ Учредители: Олимп. – №. 4. – С. 98-100.